КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

Биз ар башкабыз – бирок бирдейбиз

(1-11-класстар үчүн класстык сааттар)

Бишкек - 2022

Кыргыз билим берүү академиясынын Окумуштуулар кеңешинин
чечими менен басмага сунушталган
№ 7 токтом, 2022-жыл 11-ноябрь

Рецензент Шатманова М.А.

Аземова Айгуль Аскербековна, Супатаева Эльвира Акиновна.

Биз ар башкабыз – бирок бирдейбиз (1-11-класстар үчүн класстык саатар) / А.А. Аземова, Э. А. Супатаева. - Бишкек: КББА, 2022. - 40 б.

Инклюзивдик билим берүү жумалыгынын алкагында класстык сааттарды уюштуруу жана өткөрүү боюнча колдонмо.

Инклюзивдик билим берүү маселелери менен алектенген жалпы билим берүү уюмдарынын жетекчилерине, адистерине жана класс жетекчилерине сунушталат.

Жыйнактын электрондук варианты КББАнын сайтынын www.kao.kg "Инклюзивдик билим берүү" бөлүмүнө жүктөлгөн.

МАЗМУНУ

Киришүү 4

1. Класстык саат (1-2-класс) “Биз ар башкабыз – бирок бирдейбиз”...6
2. Класстык саат (3-4-класс) “Биз бирдейбиз”.................................9
3. Класстык саат (5-6-класс) “Мен деле силердеймин, бирок жалгызмын”...13
4. Класстык саат (7-8-класс) “Инклюзия – бардыгына бирдей мамиле”...22
5. Класстык саат (9-11-класс) "Азыркы дүйнөдөгү жакшылык жана кайрымдуулук" 33

Тиркеме 1. Анкета..38

Тиркеме 2. Сунушталган мультфильмдер, кинотасмалар...................41

Пайдаланылган адабияттар 42

КИРИШҮҮ

Акыркы жылдары мамлекеттин жана коомдук уюмдардын аракетинин аркасында билим берүү уюмдарында майыптыгы жана ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү (мындан ары ДМЧ) балдарды социалдык турмушка активдүү киргизүү процесси жүргүзүлүүдө. Бул маселени ишке ашыруу, ДМЧ балдар өздөрү, окуучулар жана алардын ата-энелери менен өз ара мамилелер шартында гана натыйжа берет.

Ден соолугу боюнча чектөөсү жок балдар менен иштөөдө ДМЧ балдарга карата оң мамилени калыптандыруу, аларды мындай адамдардын өзгөчөлүктөрү жана алар менен баарлашуу жана өз ара аракеттенүү ыкмалары менен тааныштыруу маанилүү.

Көп учурда класстык сааттарга даярдануу учурунда класс жетекчилердин алдында: балдарга ДМЧ балдар тууралуу кантип туура айтып, түшүнүк берүү керек деген суроолор туулушу мүмкүн. Эмне үчүн кээ бир балдар чуркай же сүйлөй албай тургандыгын балага кантип түшүндүрсө болот? Өзгөчө муктаждыктары бар адамдар үчүн эмне маанилүү экендигин кантип билүүгө болот? Алардын сезимдерин жана дүйнөнү кандай көрүп жаткандыгын кантип билүүгө болот?

Класстык сааттарда кыска анимациялык тасмаларды окуучулар жана алардын ата-энелери менен чогуу көрүүнү сунуштайбыз. Бул ДМЧ балдардын маселеси жөнүндө сүйлөшүү үчүн кыска окуяны көрсөтүп, алардын түшүнүктөрүн кеңейтүүнүн жолдорунун бири. Бул тасманы ата-энелер, балдар, адистер жана ошондой эле ДМЧ жөнүндө эч нерсени билбегендердин баары көрүшү абзел. Сунушталган мультфильмдерде айрым балдар эмне үчүн "башкача" экендиги, өзүнүн "өзүнө" терең сиңген (аутизм синдрому) адам менен кандай мамиле кылуу керектиги жана дүйнө ушундай адамдардын көзү менен кандай көрүнүшү жөнүндө гана жакшы окуялар баяндалган. (2-тиркеме)

Бул методикалык сунуштар жалпы билим берүү уюмдарынын педагогдору үчүн арналган.

Класс жетекчиге сунуштама

Класстык саатты өткөрүү учурунда жетекчи өзүнө ашыкча көңүл буруууга жол бербеши керек. Мындай мамиле демилгени жана өспүрүмдөрдүн өз оюн айтууга болгон каалоосун басат.

Класстык саатта топто ыңгайлуу, достук микроклиматты түзө билүү өтө маанилүү, антпесе окуучулар ыңгайсыз, кысылып, чечкинсиз болушат. Башкалар укпай, туура эмес түшүнүп, кабыл албай калуудан коркуп, өз оюн айтуудан тартынышат.

Мугалим окуучуларга баарлашуунун айрым эрежелерин чогуу иштеп чыгуу сунушу да жакшы жыйынтыктарды берет. Эрежелерди чогуу түзүү процессинде өспүрүмдөрдүн толлеранттуулугу, активдүүлүгү, сабырдуулугу жана инклюзивдик маданияты калыптанат.

Эреженин үлгүсү:

1) бири-бирибизди сыйлайбыз;

2) башкалардын пикирине көңүл бурабыз;

3) бири-бирибизге колдоо көрсөтүп турабыз;

4) эгер бирөө сүйлөсө, эч ким анын оюн бүтүрмөйүнчө сөзүн бөлбөйбүз;

5) эгер кимдир бирөө сүйлөгүсү келсе, колун көтөрүшү керек;

6) эрежени бузгандарга тапшырма берилет (Мисалы: ырдап бер, бийле, жаңылмач айттыруу ж. б.);

Методикалык сунуштардын максаттары жана милдеттери

Максаты	- ДМЧ балдар жөнүндө туура түшүнүк калыптандыруу; - ДМЧ балдар башкалар сыяктуу эле адам экендигин жана бирдей укуктарга ээ экендигин көрсөтүү; - ДМЧ балдарга карата толеранттуу мамиле түзүүгө көмөктөшүү; - Инклюзивдик билим берүүнүн маңызын, анын гумандуу, адеп-ахлактык маңызын түшүнүүнү калыптандыруу; - "инклюзия", "майыптык" түшүнүктөрүн ачуу; - ДМЧ балдардын кыйынчылыктары жана мүмкүнчү-лүктөрү жөнүндө сүйлөшүү; - инклюзивдик маданиятын калыптандыруу.
Милдеттери	- окуучуларды Инклюзивдик билим берүү Концепциясы жана КР Конституциясынын 27- жана 46-беренелери менен тааныштыруу; - "Бардыгы үчүн" деген билим берүүнүн зарылдыгы жөнүндө түшүнүк түзүү; - окуучуларга билим алуу мүмкүнчүлүгү мыйзам чыгаруучулардын гана эмес, бүтүндөй коомдун милдети экендигин түшүнүүгө жардам берүү; - окуучулардын психикалык, физикалык жана интеллектуалдык мүмкүнчүлүктөрүнө карабастан адамдарга болгон сый-урмат сезимин өрчүтүү; - ДМЧ балдардын көйгөйлөрүнө окуучулардын көңүлүн буруу; - окуучулардын адеп-ахлактык сапаттарын өнүктүрүү; - сүйлөшүү жөндөмүн өнүктүрүү; - айланасындагы адамдарга ырайымдуулук сезимин өрчүтүү; - ДМЧ балдардын айрым көйгөйлөрү менен тааныштыруу.
Жабдуулар	проектор, анкеталар, презентация, кагаз, карточка ж.б..

Класстык саат (1-2-класс)

"Биз ар башкабыз – бирок бирдейбиз"

Жабдылышы	Сүрөттөр, проектор, слайд, мульфильм.
Класс жетекчи	- Балдар, класстык сааттын темасын жана эмблемасын карап, бүгүн кимдер жөнүндө сүйлөшөрүбүздү божомолдогула.
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору.*
Класс жетекчи	-Туура, майыптыгы бар же ДМЧ адамдар жөнүндө болмокчу. *Окуучулар үчүн ДМЧ адамдар жөнүндө жаш кезинен эле туура түшүнүк калыптанышы керек. Аларда ДМЧ адамдан коркуу же аёо сезим калыптанбашы үчүн маанилүү.*
Мультфильм көрүү 	**“Дима жөнүндө” мультфильми.** https://www.youtube.com/watch?v=Nx4iFNfjqN0 "Дима жөнүндө" анимациялык сериясында Мира деген кыз менен анын досторуна окшобогон өзгөчө баланын жолугушуусу баяндалат. Дима, кыймыл аракети жана сүйлөө речи бузулган ДМЧ бала, бирок Миранын дүйнөгө болгон кызыгуусу жана апасынын туура кеңештери чыныгы достуктун башталышына түрткү берет. Достукка ар түрдүү диагноздор жана өзгөчө балдар менен достошуу оюнга тоскоол эмес экенин Мира түшүнөт. Анимациялык сериал ДМЧ бала жөнүндө негизги суроолорду камтыйт жана достук, боорукердик жана түшүнүү темасын көтөрөт.
Талкуу	Балдар, биз силер менен "Дима жөнүндө" мультфильмин көрдүк, Мира апасына кандай суроолорду берди? Апасы ага эмне деп жооп берди? Миранын курбуларынын айткандары туурабы? Миранын Димага болгон мамилеси өзгөрдүбү?
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору.*

Класс жетекчи	Айткылачы, бардык балдар силерге окшоп мектепте окуй алышабы? Партада 40 мүнөт отуруп, оор портфелдерди көтөрүп, тепкичтерден секирип, дене тарбия сабактарына катыша алабы?
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору.*
Класс жетекчи	Ооба, майыптыгы менен төрөлгөн балдар же кырсыктардан же оорулардан улам майып болуп калган балдар бар. Мисалы: *тубаса, жол кырсыгына учураган, кулап жаракат алган, кимдир бирөө машыгуу учурунда ден соолугунан зыянга учурагандар бар.* Сыртынан караганда, алар сен экөөбүздөн анчалык деле айырмаланбайт. Бирок күнүмдүк жашоодо алардын ден соолугуна байланыштуу ар түрдүү тоскоолдуктар өтө көп. Атай кетсек, бул тепкичтер, транспорт, түз эмес жолдор, эшиктер, магазиндер ж.б.
Класс жетекчи	Бүгүн ден соолук жөнүндө сүйлөшөбүз. Ден соолук - бул кыймыл. Келгиле, биз дагы бир аз ойноп көрөлү. Кичинекей эксперимент жасайбыз.
Жабдылышы	Бор, жоолук, кышкы кол кап, 20 сом, тыйындар.
Оюндун шарты	1-окуучу - бут кийимдин боосун колун чөнтөгүнөн чыгарбай чечкенге аракет кылат. 2 окуучу – көзү байлануу абалында, доскага күндүн, үйдүн сүрөтүн тартышы керек. 3-окуучу – кол кап кийип алып, костюмун топчулоого аракет кылат. 4-окуучу – көзү байлануу абалында акчанын номиналын айтуу керек. 5-окуучу – сол колу менен доскага балдардын атын жазып чыгат. 6-окуучу – кышкы кол кап кийип, жерден тыйындарды алууга аракет кылат. 7-окуучу – үн чыгарбастан “Бул кайсы көчө?” деген сыяктуу суроону жаңсоо менен түшүндүрүүгө аракет кылат.
Талкуу	- Эмнени сездиң? Эмне жөнүндө ойлондуң? - бул оюнда тапшырманы аткаруу оңой болдубу? - оюн учурунда тапшырманы тезирээк аткаруу үчүн кандай каалоо пайда болду? - кандай деп ойлойсуңар, биздин шаарда сүйлөй албаган, көрө албаган, уга албаган же баса албаган адамдар барбы?

	- ДМЧ адамдар жумушка кабыл алынышабы? Адис боло алышабы? - ДМЧ балдарга кандай мамиле кылуу керек? - ДМЧ балдар менен байланышып, дос болуп, чогуу ойногонуңар барбы? - ким тапшырманы такыр аткара албады? Эмне үчүн?
Класс жетекчи	Көрүүсү, угуусу, кыймыл-аракети начар адамдар биздин жашообузда ушундай кыйынчылыктарды сезишет. Албетте ДМЧ адамдар да мүмкүнчүлүгүнө жараша окуй жана иштей алышат. Кандай деп ойлойсуң, көзү азиз, угуусу начар, коляскада отурган адамдар спорт менен машыга алабы?
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору.*
Класс жетекчи	Бардык балдар ар түрдүү. Бардык балдар билим алууга укуктуу. Ар кандай жөндөмдөрү бар, физикалык жактан ар кандай өрчүгөн балдар бар. (*жай окуйт, бирок сүрөттү мыкты тартат, чуркай албайт, бирок сууда мыкты сүзөт, көзү начар көрөт, бирок мыкты ырдайт*)
Класс жетекчи	Балдар, бүгүн биз ДМЧ адамдар жөнүндө сүйлөштүк. Ар кандай тапшырмаларды аткарып жатып, кээде ДМЧ адамдар үчүн жашоо кандай кыйын экендигин сездиңер болуш керек. ДМЧ балдар үчүн биздин дүйнөдө жашоо өзгөчө кыйын. Кандай кыйынчылыктар жана тоскоолдуктар жөнүндө айтып бере аласыңар? (*Шаардагы тоскоолдуктардын: тар эшиктер, туура эмес орнотулган пандустар, оңтойсуз тратуарлар, дарыканалардын эшиктери, транспорттун ыңгайсыздыгы ж.б. сүрөттөрүнүн слайды көрсөтүлөт*).
Окуучулар	*Окуучулардын жообу.*
Жыйынтык:	ДМЧ балдар биздей сыяктуу эле адамдар, кээ бир жагдайларга байланыштуу алардын тигил же бул мүмкүнчүлүктөрү чектелүү. Бирок алар биз менен бирге окуп, ойноп, ар кандай иш-чараларга, конкурстарга катыша алышат. (*ДМЧ спортсмендердин, музыканттардын, бийчилердин сүрөттөрүнүн слайды көрсөтүлөт*). Баарыбыз бириирибизге дайыма жардам берели, сабырдуу бололу. **Биз ар башкабыз, бирок бирдейбиз!**

Класстык саат (3-4-класс)

"Биз бирдейбиз!"

Жабдылышы	Сүрөттөрдүн слайды, инклюзивдик маданият: туура жана туура эмес терминдердин таблицасы, баракчалар, мультфильм.
Мотивация	Балдар, класстык сааттын темасын жана эмблемасын карап, бүгүн кимдер жөнүндө сөз болорун божомолдогула.
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору*
Класс жетекчи	-Туура, ДМЧ адамдар жана инклюзия жөнүндө *Окуучулар үчүн ДМЧ адамдар жана инклюзия жөнүндө жаш кезинен эле туура түшүнүк калыптанышы керек. Аларда ДМЧ адамдан коркуу же аёо сезим калыптанбашы үчүн маанилүү.*
Максат	- Майыптык же ДМЧ деген эмнени билдирет? - Майыптыктын кандай түрлөрү бар? - Инклюзия деген эмне? - Эмнени билгиңиз келет?
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору.*

Бүгүн бизден бир аз айырмаланган адамдар жөнүндө сөз болмокчу. Биз баарыбыз курчап турган дүйнөнү толугу менен кабыл алабыз. Силердин көзүңөр кулпунайдын түсүн көрөт, мурдуңар жагымдуу жытты сезе алат, тилиңер таттуу даамды сезет. Силер каалагандай кыймылдай аласыңар: чуркайсыңар, секиресиңер, велосипед тебе аласыңар, сууда сүзөсүңөр, бийлейсиңар ж.б. Бирок бардык эле адамдар ушунчалык бактылуу боло бербейт. Кээ бирлери көзү азиз болуп төрөлсө, башкалары чоңойгондо буттары иштебей калган учурлар бар, айрымдары угуп, сүйлөй алышпайт. Силер, ДМЧ адамдар үчүн көчөдө басуу, транспортко же дүкөндөргө кирүү, коллективге аралашуу канчалык кыйын экенин ойлонуп көрдүңөр беле? Балдар, өзгөчө жылуулукка, камкордукка, боорукердикке муктаж адамдар бар — бул майыптыгы бар адамдар же б.а. ДМЧ

<table>
<tr><td colspan="2">адамдар. Майыптыгы бар адамдар – ден соолугуна байланыштуу өз алдынча кыймылдай албаган, көрө албаган же укпаган, өзүн өзү карай албаган адамдар. Ошондуктан, биз, адамдар бири бирибизге жардам беришибиз керек. ДМЧ адамдарга кантип жардам бере алабыз? (мугалим балдардын айткандарын угат). Бирок арабызда майыптарга күлүп, сөөмөйү менен көрсөтүп, шылдыңдагандар да болушу мүмкүн. Силердин жашооңордо кандай учурлар болгон, айтып бере аласыңарбы?</td></tr>
<tr><td colspan="2">ДМЧ адамдар жөнүндө туура айтуу (слайд):</td></tr>
<tr><td>Туура эмес</td><td>Туура</td></tr>
<tr><td>1. Чолок, колясочник
2. Сокур
3. Дүлөй
4. Келесоо, жинди
5. Аутист
6. Даун
7. Майып, буту жок
8. Очкарик</td><td>1. Кыймыл-аракетинин мүмкүнчүлүгү чектелген
2. Көрүү мүмкүнчүлүгү чектелген
3. Угуу мүмкүнчүлүгү чектелген
4. Акыл эсинин өрчүшү чектелген
5. Аутизм синдрому
6. Даун синдрому
7. Майыптыгы бар адам
8. Очкичен бала ж.б.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Көп жылдар бою ДМЧ балдар орто мектептерге кабыл алынчу эмес . Учурда ДМЧ балдар башка балдар менен бирдей окууга, ойноого, эс алууга ээ болушу керек. Ошентип, Инклюзивдик билим берүү – бул бардык балдар, алардын физикалык, психикалык, интеллектуалдык, тилдик жана башка өзгөчөлүктөрүнө карабастан, жалпы билим берүү мектебинде билим алууга укуктуу.</td></tr>
<tr><td>Класс жетекчи</td><td>Балдар, көчөдөн ДМЧ адамдарды жолуктурганда, силерде кандай сезимдер пайда болот? Колуңардагы баракчага жазып, бүктөп № 1 кутучага салып койгула. Слайдда жардамчы сөздөр берилген: боорум ооруйт, көңүл бурбайм, мага баары бир, корком, жардам бергим келет, карабайм, жаман көрөм, жийиркенем, баарыбыз адамбыз, бизден айырмасы жок, биз окшошпуз, кайдыгермин, капа болом, биз бирдейбиз, кайрымдуу болуш керекпиз, жугуштуу, аяоо сезими, күчтүү, бактысыз, келечеги жок, бир байкуш ж.б.</td></tr>
<tr><td>Окуучулар</td><td>Ар бир окуучу таратылган баракчага өзүнүн ДМЧ адамдарга болгон сезимдеринин бирин гана жазып, баракчаны бүктөп, № 1 кутучага салышат.</td></tr>
</table>

Мультфильм көрүү	**“Луи” (Франция 2014) мультфильми.** https://www.youtube.com/watch?v=m9gw0gHN8sg Бул мультфильмдин каарманы Луинин кулагы укпайт. Ал ит же мышык эмес, үйүндө үлүлдөрдү багат. Мультфильмде баланын классташтары менен тил табышуусу көрсөтүлөт.
Талкуу	Балдар, биз силер менен "ЛУИ" мультфильмин көрдүк. Луи башкалардан эмнеси менен айырмаланат экен? Апасы ага эмне үчүн кол чапты? Ал Луиге эмне деди? Луинин классындагы балдардын мамилелери кандай эле? Луи эмне жөнүндө презентация кылды? Балдардын мамилелери өзгөрдүбү?
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору.*
Класс жетекчи	Кичинекей эксперимент жасайбыз.
Оюндун жабдылышы	Наушник, карточка, сүрөт, кагаз, гүл формасында кесилген түстүү кагаздан карточка.
Оюндун шарты	1-окуучу – карточкада берилген сүрөттү (мисалы, алмурут, аюу, машина ж.б.), үнүн чыгарбастан, жаңсоо менен балдарга жеткириши керек. Балдар эмнени көрсөтүп жатканын табышат. 2-окуучу – наушник кийип турат, класста отурган балдар кезек менен бир заттын атын аташат. Окуучу алардын сөздөрүн кайталашы керек. 3-окуучу – бардык окуучулар таратылган кагазга жанында отурган классташынын атын жазышат да, бир баштыкка салып аралаштырат. Окуучу бир кагазды сууруп чыгат да, кимдин аты жазылса, ошол классташын туурап берүүсү керек. Калган окуучулар ким экенин табышы керек. 4-окуучу – көзү байлануу. Окуучулар кезектешип классташына жакшы сөз айтышат. Окуучу аларды үнүнөн таанып, аттарын аташы керек.
Рефлексия	Класстык сааттын жыйынтыгында экинчи жолу таратылган баракчаларга өздөрүнүн калыптанган жаңы сезимдерин жазышат да, экинчи баштыкка салышат.

	А) Биринчи баштыкта салынган баракчаларда жазылган сезимдер окулат. *(Биринчи баштыкта күтүлгүчү аёо сөздөрү (байкуш, корком, жаман көрөм, аянычтуу ж.б.) көбүрөөк болушу мүмкүн).* Б) Экинчи баштыкта салынган баракчаларда жазылган сезимдер окулат. *(Экинчи баштыкта позитивдүү сөздөр көбүрөөк болушу күтүлөт).*
Жыйынтык	Бири-бирибизге боорукер, кунт коюп мамиле кылалы. Баарыбыз ар башкабыз, бирок ар бирибиздин бирдей укуктарыбыз бар! Бардык кыйынчылыктарга карабастан, майыптыгы бар адамдар бизге дени сак адамдарга боорукердик, кайраттуулук, кайрымдуулук жана боорукердик көрсөтүшөт. Дени сак адамдарга караганда аларга жүз эсе оор болсо дагы, олимпиадаларга катышышат, иштешет, активдүү болушат (ийгиликтүү, активдүү, чемпион ДМЧ адамдардын сүрөттөрүнүн слайды көрсөтүлөт). Балдар, мен баарыңыздардын боорукердик, сезимталдык, жылуу мамиле, түшүнүү, урматтоо, сылыктык сыяктуу сапаттарга ээ болушуңарды каалайм. Бул сапаттар майыптыгы бар адамдарга гана эмес, баардык адамдарга карата сабырдуу болууга, достошууга чакырам. Биздин класстык сааттын жыйынтыгында, силер менен “Жакшы сөз” деген оюнун ойноп көрөлү. Силер бири-бириңерге гүл-карточкага, жагымдуу сөз (комплимент) жазып, кошунаңарга тапшырасыңар. Мисалы: "*сулуусуң*" деп гүл-карточкага жазып берсе болот. 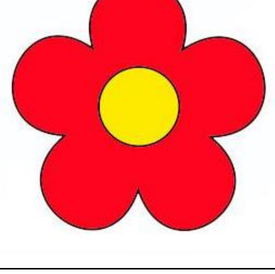

Класстык саат (5-6-класс)

" Мен деле силердеймин, бирок жалгызмын"

Мотивация	Балдар, класстык сааттын ***"Мен деле силердеймин, бирок жалгызмын"*** деген темасын карап, бүгүн эмне жөнүндө сүйлөшөрүбүздү божомолдогула.
Жабдылышы	Слайд, мультфильм, кинотасма, Аутизм синдрому тууралуу презентация, макала, кинолордун шилтемелери (ссылки), түстүү карточкалар, пластелин.
Класс жетекчи	-Туура, бүгүнкү класстык саат бөлүнүү, жалгыздык жана ДМЧ балдар жөнүндө болмокчу. *(Окуучулар үчүн ДМЧ адамдар, жалгыздык жөнүндө туура түшүнүк калыптанышы керек).*
	Бүгүн жалгыздык жөнүндө сүйлөшөбүз, жалгыздыкка болгон мамилебизди билдирип, муктаж болгондорго колдоо көрсөтүүнү үйрөнөбүз. Учурда жаш балдардын жалгыздыгы маселеси актуалдуу болуп калды. Бул көйгөй беш-алты жаштагы балдардын арасында да кездешет. Бала бакчадагы бала өзүн жалгыз сезиши мүмкүн, анткени аны жамаат кабыл албайт, түшүнбөйт, колдобойт. Психологдордун айтымында, жалгыздык - бул өзгөчө эмоционалдык абал, адамга кыйын болгон тажрыйба, ал аз энергияны (алсыздык), кыйроону сезет. Адам ар дайым баарлашууга муктаж. Башкалар менен байланышты жоготуу, узак убакытка созулган жалгыздык ооруугa, көбүнчө неврозго алып келиши мүмкүн.

	Бардык учурларда эң оор жаза - адамды жалгыз камерага жайгаштыруу болгону бекеринен эмес, сиз бул жөнүндө окуп, уккандырсыз? Адамдар жалгыздыкты жеңүү үчүн эмне кылышкан?
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору.*
	Жалгыздыктын айрым себептерине токтоло кетели: 1.Үй-бүлөдө жалгыз өскөн бала (эрке, өзүмчүл, эгоист ж.б.) 2.Теңтуштарынын кабыл албоосу. 3.Достошуу көйгөйү. 4.Калыптанбаган коммуникация көндүмдөрү. Эгерде ата-эне баласына жүрүм-турумдун бир гана түрүн үйрөтсө ("сени урса, сен да ур", “сдача бер” же "бир муштаса, сен эки муште"), бала башка моделдерди түшүнбөйт жана кабыл албайт. Башкаларга карата кастык сезими, тийүү, ачуулануу, чыр-чатак күчөшү мүмкүн. 5.Өзүн төмөн баалоо. Бала ийгиликсиз инсан катары өнүгөт. Бул ата-эненин баласынын пикирин, оюн сурабастан чечим чыгарышынан келип чыгат. “Колуңан келбейт”, “али жашсын”, “көп сүйлөбө”, “башың иштебейт” ж.б. күнүмдүк сөздөр өспүрүмдүн өзүнө ишенбөөчүлүгүн жаратат. Өзүнө ишенбеген адам байланышка чыкпайт. Мындай көйгөй өзүн-өзү жабуу, же тынчсыздануу, же агрессивдүүлүк катары көрүнүшү мүмкүн. Ушундай жүрүм-турум силердин курбуларыңардын арасында болушу мүмкүнбү? Эмне үчүн мындай болот? Анда биз аларга эмне жардам бере алабыз?
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору.*
Класс жетекчи	Төмөндө берилген макала балдарга таратылат. Балдардын ичинен каалоочулар макаланы үн чыгарып бардык класска окуп берип, талкуу жаратат.

АУТИЗМ ТУУРАЛУУ

Аутизм – бул бузулуу спектри, мында бала башкача өнүгөт. Аутизм менен жабыркаган балдарда башка адамдар менен мамиле, байланыш кылууда кыйынчылыктар жаралышы мүмкүн. Эгерде, ата-энеси баласынын түнт болуп, мамиле кылуудан качып же кандайдыр бир кыймылды кайталай бергенин байкаса, аутизм менен алектенген психолог же неврологго кайрылуулары керек. Бул адистер гана так диагноз коё алышат.

Эгерде балада төмөнкү белгилер байкалса дарыгерге кайрылуу керек:

• бала өзүнчө четтеп, апасын этибарга албаса;
• атынан чакырганда жооп кайтарбаса;
• оюнчуктар менен өз багытында ойноону билбесе;
• башка балдар менен ойнобосо;
• балада туталануу, агрессия пайда болсо;
• бала көзгө тике карабаса;
• бала биринчи сөздү сүйлөп, бирок сүйлөөсү токтоп калса;
• сүйлөбөсө, жаңдоону колдонбосо;
• бутунун учу менен басса;
• катуу үндөрдөн корксо;
• бир эле сөздү кайталай берсе.

№803 23-март -29-март, 2018-ж. Чолпон Узакбаева

Мугалим өзүнүн турмушунда болгон окуяны же башкалардан уккан окуялардан айтып берсе болот. Мисалы,

Мен 3 жашар кызымды селкинчекке отургузуп жатканда, бир беш жашар бала чуркап келип кызымды катуу түртүп жиберет. Анын артынан энеси баласына жетпей калган экен, балам ушул гана селкинчекке отурганды жакшы көрөт деп, бизден кечирим сурап калды. Менин кыжырым келип:"Короодо 10 селкинчек бош турат ко! Балаңды туура тарбияла!" – деп, ал энени кактым. Ал: "Менин балам... аутист....", - деп, жер карады. Ошол учурда аутизм синдрому жөнүндө укпаптырмын. Азыр ал бала 17 жашта. Атайын мектепке барып жүрдү. Ата-энеси колунан келген бардык жардамын көрсөтүүдө.

АУТИЗМ МЕНЕН ЖАБЫРКАГАНДАР ЭМНЕГЕ ЖАЛГЫЗДЫККА ДУУШАР БОЛУШАТ?

Кичинекей Арсланды апасы мектептен чыгарып алууга аргасыз болду. Эми алар бул мектепке кайтып барышпайт. Себеби Арсландын классташтарынын ата-энелери «Арслан кетсин, болбосо биздин балдар кетет» деп, директорго талап коюшкан. Директор болсо ата-энелер комитетине каршы чыкпоону чечкен**.**

Баары Арсландын кокусунан класссташ кызын таарынтып алганынан башталды. Кийинки күнү ал кыздын ата-энеси мектепке келип, Арслан атайылап алардын кызын түртүп салды деп ызы-чуу салган. Баланы мектептен чыгарып салуу үчүн бардыгы ушул учурду эле күтүп тургандай, андан ары ырбап кетти.

Арслан өзгөчө бала, ага жеңил даражадагы аутизм деген диагноз коюшкан. АКШ жана Европада мындай диагноз коркунучтуу эмес. Мындай балдарга башкаларга караганда бир аз гана көбүрөөк көңүл бурулат, андан ары өздөрү эле кадимки мектепте, университетте эркин окуп кете алышат.

Кыргызстанда болсо мамлекеттик мектеп Арсландан ошол замат эле баш тартты. Айла жок, аны жеке мектепке берүүгө туура келген. Ал жакта балдар жаңы окуучуга жакшы мамиле кылып жатышкан, бирок Арсландын өзгөчөлүгү тууралуу окуучулардын ата-энелери билип калды.

<table>
<tr><td colspan="2">Ата-энелер ошол замат эле балдарына кайсы классташы менен достошууга болбойт экендигин айтып, балдар Арсландан четтей башташты. Ал тургай андан коркуп да калышты. Мына, Арсландын апасы уулун бул мектептен да алып кетүүгө аргасыз болду.
Бардык аракеттер текке кетти: жүрүм-турумдук талдоо методикасы боюнча бир нече жыл өтүлгөн сабактар, аутизм менен жабыркагандар үчүн эксперименталдык класста окуган. Бир жыл Арслан бул сабактарды мыкты окуп, мектеп программасын жакшы өздөштүргөн эле. Бул майыптыгы бар балдарга карата кыргызстандыктардын мамилеси боюнча бир гана окуя, иш жүзүндө мындайлар миңдеп саналат. Башка өлкөлөрдө алар кадимки жарандар сыяктуу чоңоюшмак, а бизде болсо төрөлгөндөн баштап жалгыздыкка дуушар болушат</td></tr>
<tr><td>Талкуу</td><td>1.Биздин класста ушуга окшош учурлар болду беле?
2. Арслан тентек, жаман балабы?
3. Эмне үчүн Арслан кызды түртүп таарынтты?
4. «Арслан кетсин, болбосо биздин балдар кетет», - деп директорго талап коюшкандары туурабы?
5 Аутизм синдрому бул оорубу?
6. Аутизм синдромун айыктырса болобу? ж.б.</td></tr>
<tr><td>Мультфильм көрүү
</td><td>“Менин иним айдан түшкөн” - «Мой братик с луны” мультфильми.
https://www.youtube.com/watch?v=yGI4uAtVNl0&t=42s
Бул мультфильмдин автору - француз Фредерик Филибер. Анын уулу аутизм синдрому менен туулган. Мультфильмдин каарманы, аутизм синдрому менен туулган инисинин, жашоону жана аны курчап турган дүйнөнү башкача кабылдоосу жөнүндө айтып берет: "ал мени көрбөгөндөй жана укпагандай, асманды эле карап турат... эгер мен сыйкырчы болсом, мен аны биз менен болуш үчүн сыйкырлайт элем". Баланын эжеси иниси менен баарлашуу үчүн атайын өздөрүнчө тил ойлоп табат.</td></tr>
<tr><td>Класс жетекчи</td><td>Балдар, бүгүн биз иштин топтук формасын колдонобуз (түстүү карточкалар берилет). Ар бир топ тигил же бул түс менен белгиленет, сиз өзүңүзгө жаккан түстү тандап, топтон орун алсаңыз болот. Бүгүнкү темабыз азыркы өспүрүм балдар үчүн абдан актуалдуу жана маанилүү. Тасманы көргөндөн кийин, аны талкуулага өтөбүз.</td></tr>
</table>

<table>
<tr><td>Мультфильм көрүү
 </td><td>“Белек” - “Подарок” (2014)
https://www.youtube.com/watch?v=G-HyLneB0Vc

Күтүлбөгөн белек – кызыгуу жаратып, жашоого үмүттүн пайда болушу жөнүндө окуя.

Мультфильмдин мазмунунда укмуштуудай терең маани камтылган. Мультфильм каармандын кабылдоосун өзгөртүп, башкаларга болгон боорукердикти жана мээримдүүлүктү үйрөтөт.</td></tr>
<tr><td>Класс жетекчи</td><td>- Тасма ким жөнүндө?
- Баланы сүрөттөп бергилечи?
- Эмне жөнүндө?
- Баланын апасы кандай белек кылды?
- Эмне үчүн бала белекти жактырбай, ыргытып жиберди?
- Окуянын башында бала жөнүндө кандай сезимде болгонсуз?
- Бул карикатуралардын мааниси эмнеде?</td></tr>
<tr><td>Окуучулар</td><td>Окуучулардын жооптору.</td></tr>
<tr><td>Класс жетекчи</td><td>- ДМЧ адам деген ким?
- Жалгыздык деген эмне?
- Дени сак балдар жалгыздыкка кабылышы мүмкүнбү?
- Өзүңдү жалгыз сезген учурлар болду беле?
- Силердин класста жалгыз жүргөн окуучу барбы?</td></tr>
<tr><td>Окуучулар</td><td>Окуучулардын жооптору.</td></tr>
<tr><td colspan="2">Слайд, сүрөттөр
ДМЧ адамдар - бул ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү оору же жаракат алуу менен чектелгендиктен, сырттан жана мамлекеттин жардамысыз жасай албаган адамдар. Бирок ДМЧ адамдар башкалар сыяктуу эле жашоодон ырахат алууну каалашат. Ошондуктан, кулагы укпаган адамдар үчүн мимика жана жаңсоолор театрлары түзүлгөн, азиздер үчүн – атайын китептер басылып чыгат, баспагандар үчүн – спорттук мелдештер, ал тургай атайын параолимпиада оюндары уюштурулат.
Мунун баарынан ДМЧ адамдарга жардам берүү керек деген тыянак чыгарсак болот. Бирок аёо сезим жана боор оруу ДМЧ адамдарга жага бербейт. Аларга аяныч сезим кереги жок. Алар үчүн тынч, сабырдуу адамгерчиликтүү мамиле керек.
Бул адамдарда кандай эрк бар экендигин элестетип көргүлөчү. Баарыбыз мындай адамдардын рухунун күчтүүлүгүн жана кайраттуулугун сыйлашыбыз керек!</td></tr>
<tr><td colspan="2">Слайд, сүрөттөр
Учурда, Кыргызстанда 32 634 000 ДМЧ балдар катталган, алардын ичинен 6 миң бала атайын мектептерде билим алышат, ал эми калган</td></tr>
</table>

балдар белгисиздикте, үйлөрүнөн чыкпай жалгыздык сезиминен жапа чегишет. Себеби, биздин коом, шаар, көчөлөр, имараттар жана мектептер алар үчүн оңтойлуу ылайыкташылган эмес. Албетте, курдаштары бар, мектепте окуган, спортко катышкан ДМЧ балдар жок эмес. Бирок статистика боюнча көбүнчөсү бейтапканадан, үйдөн чыга

алышпайт, анткени алардын ден соолугунун көйгөйлөрүнөн тышкары сырткы тоскоолдуктар бар, бул нерселер башкаларга түшүнүксүз.

"Жалгыздыктан жаман эч нерсе жок". Ооруууга кабылган өспүрүмдөр диагнозун билгенден кийин, көбүнчө сабактан артта калып, достошуудан алыстап, жалгыз калган учурлар аз эмес. Биз ДМЧ балдардын жашоосун жеңилирээк жана кызыктуу кылышыбыз керек. Учурда бул Инклюзивдик программа дүйнө жүзүндөгү бардык адамдардын алдында турат.

Жалгыз болуу жаман, бирок класстын ичинде жалгыз болуу андан да жаман.

Жалгыздык - бул телефонуң бар, бирок сага эч ким чалбайт.

Талкуу	- Бул сөздөр биздин маегибиздин темасы менен кандайча айкалышат? - Берилген сүрөттөрдөн эмнени байкадыңар?
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору.*
Класс жетекчи	Жалгыздык жөнүндө сүйлөшүүбүздү улантабыз. Жалгыздыкка болгон мамилебизди билдирип, муктаж болгондорго колдоо көрсөтүүнү үйрөнөбүз. Психологдордун айтымында, жалгыздык - бул өзгөчө эмоционалдык абал, адамга кыйын болгон тажрыйба, ал аз энергияны (алсыздык), кыйроону сезет. Адам ар дайым баарлашууга муктаж. Башкалар менен байланышты жоготуу, узак убакытка созулган жалгыздык ооруууга, көбүнчө неврозго алып келиши мүмкүн. Бардык учурларда эң оор жаза - адамды жалгыз камерага жайгаштыруу болгону бекеринен эмес, сиз бул жөнүндө окуп, уккандырсыз? Адамдар жалгыздыкты жеңүү үчүн эмне кылышкан?
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору.*
Класс жетекчи	Жалгыздыкка кабылгандар азап чегип, үмүтсүздүктү, өздөрүнүн алсыздыгын, кереги жоктугун сезишет. Көбүнчө адам башкалардан бөлүнүп, өзүнө чөгүп кетүү пайда болот. Башкаларга карата кастык сезими, тийүү, ачуулануу, чыр-чатак күчөшү мүмкүн.

Класс жетекчи	Ушундай нерсе сиздин курбуларыңарда болушу мүмкүн деп ойлойсуңарбы? Эмне үчүн мындай болот? Анда биз аларга эмне жардам бере алабыз? - Эгер өспүрүм жалгыздыкка кабылса, ага кыйын болсо, жалгыздык менен күрөшүү үчүн кандай терс жолдорду тандашы мүмкүн? (аракечтик, баңгилик, суицид, диний секталар ж.б.) - Жалгыздыктын созулушу, жалгыздыктан депрессияга кабылуу эмнеге коркунуч туудурушу мүмкүн? - Жалгыздыктан чыгуунун жолдору барбы?
Катышуучулар	*Окуучулардын жооптору.*
Класс жетекчи	**Жалгыздык абалынан чыгуу жолдору** - Жалгыздык же депрессия абалынан чыгуу үчүн эмне кылуу керек? - бирөөгө кам көрүү; - кайрымдуулук иш чараларына катышуу жана боорукердик көрсөтүү; - өзүнүн кадыр-баркын баалоо; - спорт менен машыгуу; - өзүңдүн гана эмес, башкалардын да коопсуздугуна кам көрүү.
Класс жетекчи	"ЭГЕР СЕН ЖАЛГЫЗДЫККА КАБЫЛСАҢ, КИМ ЖАРДАМ БЕРЕ АЛАТ?" - **ишеним телефону № 111** аркылуу турмуштун оор кырдаалына кабылган балдар кайрыла алышат. Анын негизги максаты балдардын укуктарын коргоо, балдарга, өспүрүмдөргө жана алардын ата-энелерине психологиялык жардам көрсөтүү болуп саналат. Дагы кандай варианттар жардам бере алат деп ойлойсуңар?
Окуучулардын жобу	- *жакын досторум менен сүйлөшөм.* - *меникиндей көйгөйү бар курбум менен сүйлөшөм.* - *үй жаныбарларым менен алектенем.* - *үй-бүлө, жакын адамдарымдын жардамын сурайм.* - *мектептин психологуна, класс жетекчиме кайрылам.*

<table>
<tr><td> </td><td>“Жип” - “Веревки” мульфильми
https://www.youtube.com/watch?v=bKo8T1l5q7M
Испан мультипликатору Педро Солистин бул 11 мүнөттүк тасмасы 2016-жылы Гойя сыйлыгына татыган. Мультфильмде Мария деген кыздын БЦП (балдардын церебралдык шал оорусу) диагнозу коюлган ДМЧ бала менен таанышканда анын жашоосу канчалык өзгөргөнүн көрө аласыңар.</td></tr>
<tr><td>Талкуу</td><td>- Бул мультфильм жалгыздык жөнүндөбү же ДМЧ бала жөнүндөбү?
- Баланын диагнозун аныктай аласыңарбы?
- Мария эмне себептен баланын бутун байлап салды? ж.б.</td></tr>
<tr><td>Окуучулар</td><td>Окуучулардын жооптору.</td></tr>
<tr><td>Класс жетекчи</td><td>Азыр бир оюн ойнойбуз. Баарыңар тегерете отургула.</td></tr>
<tr><td colspan="2">"Жалгыз өспүрүм менен сүйлөшүү"оюну
- Бардык балдар тегеректеп отурушат. Айлананын борборунда окуучу (өз каалоосу менен, же кагаз ыргытышып шайланат) отургучка отурат, ал өзүнө чөгүп, көңүлсүз жана жалгыз адамдын ролун ойношу керек. Калган окуучулар айлананын борборуна кезектешип барып, жалгыз бой өспүрүмдү "сүйлөшүүгө" аракет кылышы керек.
Окуучулар анын колун кармоого, ага кайрылууга, күлдүрүүгө ж.б. у. с. укуктуу. Убакыт окуучуга бир гана мүнөт берилет.
Бардык окуучулар жалгыздыктын ролунда болууга мүмкүнчүлүк алышат.
- Пикир алмашуу: ортодогу окуучуну "сүйлөттүрүү" канчалык кыйын же оңой болгонун, ролду ойноо кыйын экенин талкуулашат.</td></tr>
<tr><td>Топтордо иштөө</td><td>1-топ – жалгыздыктын сүрөтүн тартуу.
2-топ - "жалгыздык" деген сөзгө жакын сөздөрдү жазгыла.
3-топ - жалгыздыктын скульптурасын жасоо (пластелинден ж. б.)
4-топ - кыскача сахна көрсөтүү.
Топтордун презентациялары. (5-7 мүн)</td></tr>
<tr><td>Жыйынтык Рефлексия</td><td>"Оң жактагы кошуна". Алып баруучу шайланат.
Көнүгүү мамилени өнүктүрүүгө багытталат.
Алып баруучу шарттарды билдирет: "Азыр ар бир окуучу жанында отурган классташы үчүн жооп берет. Мен сизге азыр суроо берем. Бирок ага жаныңыздагы окуучу жооп бериши керек. Тапшырманы аткаргандан кийин, алып баруучу кошунасынан берилген суроого туура жооп бердиби, деп сурайт.</td></tr>
</table>

	Суроолор: 1.Сиздин маанайыңыз кандай? 2.Досторуңуз көппү? 3.Сиз жалгызмын деп айта аласызбы? 4.Жалгыздык менен күрөшө аласызбы? 5.Жалгыздык менен күрөшүүгө ким жардам берет? 6.Жалгыз адамга жашоо оңойбу? 7.Досуңа жалгыздыкты жеңүүгө жардам бере аласыңбы? 8.Эгер жалгыз болсоңуз, ким менен бөлүшүүгө даярсыз? 9.Класста сизге жардам бере турган досторуңуз барбы? 10.Мүнөзүңүздө кандай жакшы сапаттар бар? [4]
	"Океандын бейиши" («Рай океана») Драма. Кытай 2010-жыл . https://www.youtube.com/watch?v=stz8QT7-iPI "Океандын бейиши" - бул эки адамдын ортосунда пайда болгон жөнөкөй жарык сезимдер жөнүндө. Айрыкча ата-эненин сүйүү сезими бардык тоскоолдуктарды жеңе алат деген кино тасма. Бул кинону толугу менен үйдөн көрүп келгиле.
Жыйынтык	Биздин класстык саатыбыз аяктады. Бүгүн биз убакытты текке кетирбей, олуттуу, актуалдуу нерселер жөнүндө сүйлөштүк деп ойлойсуңарбы? Инклюзивдик чөйрө жөнүндө сүйлөшүүбүз бүтө элек, биз бул көйгөйгө кайрылып турабыз. Мындан тышкары, биздин класс кичинекей үй-бүлө деп айткым келет. Ошондой эле үй-бүлөбүздө дайыма урмат-сый, өз ара түшүнүшүү өкүм сүрсө, кубаныч, ийгилик, боорукердик, сулуулук, жылуу мамилебизди аябасак, анда жалгыздык, кайдыгерлик бизге коркунуч туудурбайт. Бири-бирибизге көңүл буруп, кайрымдуу, сабырдуу, адамгерчиликтүү бололу, жылуу мамилебизди аябайлы!

Эскертүү: Берилген класстык саат убакытка жараша 3 бөлүккө бөлүнүп өткөрүлөт.

Класстык саат (7-8-класс)

"ИНКЛЮЗИЯ – бардыгына бирдей мамиле"

Класс жетекчи	"Саламатсыңарбы!", “Арыбаңыздар!”. Биз ар дайым жолукканда дал ушул сөз менен баштайбыз. Баарыңар билсеңер керек бул саламдашуу гана эмес, бул ден соолукка болгон каалоо. Ден соолук адам үчүн өтө маанилүү, андыктан аны сактоону үйрөнүү керек. Ошондуктан, биз кичинекей кезибизден эле адамдар менен учурашууну эмес, ден соолукту чыңдоону үйрөнөбүз.
	- Балдар, класстык сааттын темасын жана эмблемасын карап, бүгүн эмне жөнүндө сүйлөшөрүбүздү божомолдогула.
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору.*
Класс жетекчи	-Туура, бүгүнкү класстык саат ДМЧ балдар жөнүндө болот. Ошондой эле инклюзия, инклюзивдик билим берүү, инклюзивдик чөйрө жөнүндө сөз болмокчу. (Окуучулардын инклюзия, инклюзивдик билим берүү, инклюзивдик чөйрө жөнүндө туура түшүнүгү жана ДМЧ адамдар менен сүйлөшүү маданияты калыптанышы керек).
Тасма көрүү 	**Документалдык тасма “Наповал” (Австралия, 2017)** https://www.timeout.ru/msk/feature/493252 Бийлегенди жакшы көргөн өнүгүү мүмкүнчүлүгү чектелген кыз жөнүндө даректүү тасма. Бир жолу ал ошол эле көчө бийин бийлеген Судандан келген эмигрант бала менен достошуп, бийлегенди үйрөнөт.
Талкуу	1. Даун синдрому жөнүндө түшүнүгүңөр барбы? 2. Эмне себептен Даун синдрому менен төрөлүшөт? 3. Кандай өзгөчөлүктөрүн билесиңер?

	4. Бул оорубу? Айыктырса болобу? 5. Даун синдрому менен балдар орто мектепте окуй алышабы? Албетте, бул биринчи кезекте аларга көптөгөн жаңы мүмкүнчүлүктөрдү берет. Алардын көпчүлүгү социалдык көндүмдөрдү жана өзүн-өзү башкара билүүнү өркүндөтүү жардамына муктаж болушат. Изилдөөлөр көрсөткөндөй, өнүгүү өзгөчөлүктөрү бар окуучулар Инклюзивдик класстарда окууну жана эсептөөнү жакшыраак үйрөнүшөт. Алар атайын класстарда окугандарга караганда орто мектепти бүтүрүп, жогорку окуу жайларында билимин улантышат.[5]
Максат коюу	- ДМЧ балдардын билим алуу формалары жөнүндө эмнелерди билесиңер? - Инклюзия, инклюзивдик чөйрө, инклюзивдик билим берүү деген эмне? - Бир класста дени сак жана ДМЧ балдар бирге окууга мүмкүнбү? - ДМЧ адамдар менен баарлашуу маданияты деген эмне? - инклюзивдик чөйрө боюнча эмнени билгиңер келет?
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору.*
Класс жетекчи	ДМЧ – ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелүү. Бул термин адатта угуу, көрүү, сүйлөө, таяныч-кыймыл аппаратынын бузулушу, психикалык өнүгүүнүн кечеңдеши, акылдын артта калуусу, аутизм спектринин бузулушу деп түшүндүрүлөт. Тилекке каршы, биздин планетада ден соолугу начар адамдар аз эмес, б.а. бул адамдар майып же төрөлгөндөн баштап же башынан өткөн оорунун же жаракаттын натыйжасында ДМЧ болуп калышы мүмкүн. ДМЧ адамдар - бул ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү тубаса, ооруу же жаракат алуу менен чектелгендиктен, сырттан жана мамлекеттин жардамысыз жасай албаган адамдар. "Чоң энциклопедиялык сөздүктө" мындай деп жазылган: майып адам (алсыз) - эмгекке жарамдуулугун жарым-жартылай же толугу менен жоготкон адам. Көп жылдар бою ДМЧ балдар орто мектептерге кабыл алынчу эмес. ДМЧ балдар үчүн Кыргызстанда 18 атайын мектеп интернаттары иштөөдө.

	Учурда ДМЧ балдар башка балдар менен бирдей окууга, ойноого, эс алууга, коомго аралашуусуна жардамыбызды беришибиз керек. Анда эмесе балдар төмөнкү слайдга көңүл бургула.

1. Четтетүү – бул ДМЧ балдарды ар кандай формада билим алуу мүмкүнчүлүгүнөн түздөн-түз же кыйыр түрдө ажыратуу.

2. Сегрегация - ДМЧ балдардын дени сак балдардан бөлөк атайын шартта билим алуусу.

3. Интеграция - бул ДМЧ балдарды учурдагы жалпы билим берүү мекемелерине коррекциялык класстарда жайгаштыруу процесси.

4. Инклюзия - ДМЧ балдарды билим берүү процессине

"киргизүү" деп чечмеленет. ДМЧ бала мектептин шартына ылайыкташуусу эмес, тескеринче, коом жана мектеп ДМЧ балага карата ылайыкташуусу керек.

Инклюзивдик билим берүү — бул бардык балдар, алардын физикалык, психикалык, интеллектуалдык, тилдик жана башка өзгөчөлүктөрүнө карабастан, жалпы билим берүү мектебинде билим алуусу.

- Бардык балдар ар түрдүү
- Бардык балдар билим алышы керек
- Мектептин ар кандай жөндөмдөрү бар, ар кандай этникалык топтор, физикалык жактан ар кандай өрчүгөн, ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелген балдардын муктаждыктарына карата ылайыкташуусу.

Инклюзивдик окутуу – бул жалпы билим берүү мектебинде атайын класста (спецкласс) же коррекциялык класста (коррекционный класс) эмес, ар кандай балдарды жалпы бир класста окутуу.

Класс жетекчи	Окуучуларга төмөнкү суроолордун үстүнөн ой жүгүртүүнү сунуштат: - "Билим эмне үчүн керек ?” - "Балдардын мектепке барышы эмне үчүн маанилүү?” - "Дүйнөдөгү бардык балдардын мектепке баруууга мүмкүнчүлүгү жок экендигин билесиңерби?" - "Эмне себептен айрым балдар мектепке бара алышпайт? - социалдашуу деген эмне? ж.б.
Окуучулар	*Окуучулардын жообу.*
Класс жетекчи	Айрым балдардын билим алууга мүмкүнчүлүгү жоктугунун себептерине талкуу жүргүзүү (бардык жерде мектептер бар, бирок ДМЧ балдар курбулары менен бир класста окууга мүмкүнчүлүктөрү жок). Биздин текст: "Биз өз максаттарыбызга жетип, дүйнөбүздү таза жана жакшыртуу үчүн бардыгыбызга жакшы билим керек. Бул жаштарга инженер жана ойлоп табуучу болууга мүмкүндүк берет, бул эколог болууга жана деңиздерди, көлдөрдү булгануудан коргоого жардам берген билим, бул дарыгер болууга жана башка адамдарга жардам берүүгө мүмкүнчүлүк берет. Билим

	берүү сиз экөөбүздүн эң сонун натыйжаларга жетүүгө мүмкүнчүлүк берет! Эң негизгиси, биз мектептен жакшы досторду табабыз. Дал ушул мектепте биз чогуу окуйбуз, баарыбыз ар башка экенибизди билип, түшүнө баштайбыз жана бири-бирибизди кандай болсок, ошондой кабыл алабыз. Мисалы, мүмкүнчүлүгү чектелген жана ден соолугу начар балдардын көпчүлүгү мектепке барууну кыялданат. Андан да дени сак курдаштары менен чогуу болуу, баарлашуу бардык балдар үчүн жакшы жыйынтык алып келет.
Тапшырма : “Кадам”	- Баарыбыз билгендей ден соолук - бул кыймыл. Келгиле, биз дагы бир аз аракет кылабыз. Азыр 3 окуучу класстын ортосуна чыгып, көзүңөрдү жумуп, караңгы, тааныш эмес бөлмөдө элестетүүңөрдү суранам. Эми менин буйруктарымды аткарууда өтө кылдат жана этият болгула. Буйруктар: оңго кадам ташта, эки кадам алдыга, солго кадам ташта, артка кадам ташта, отуруп, солго, артка кадам ташта, дагы бир жолу солго, оңго жана алдыга кадам ташта, тегерен, токто. Көзүңдү ачпай туруп, жооп бер, сен класстын кайсы жеринде турасың? (Окуучу кыймыл башталган жерге келип калышы керек).
Рефлексия:	Көзүңдү ач. Мурунку турган жерге келдиңби? Көзүңдү жумуп кыймылдаганда кандай сезимдер болду? (Жооп күтүлбөгөн болушу мүмкүн: коркуу, кызыгуу, оңтойсуз ж.б.).
Тапшырма "Сүрөтчү".	2 окуучу доскага чакырылат да, көздөрү жоолук менен байланат. 1-окуучу классташтарынын колун кармалап, ким экенин табуу керек. 2-окуучу классташтарынын үнүнөн тануу керек.
Рефлексия:	- Сенде кандай сезим пайда болду? Эмне жөнүндө ой келди? Тапшырмаларды аткаруу кыйын болдубу?
Класс жетекчи	- көрүүсү начар адамдар биздин жашообузда ушундай сезишет. Атайын алиппе бар - Брайль коду деп аталат.

	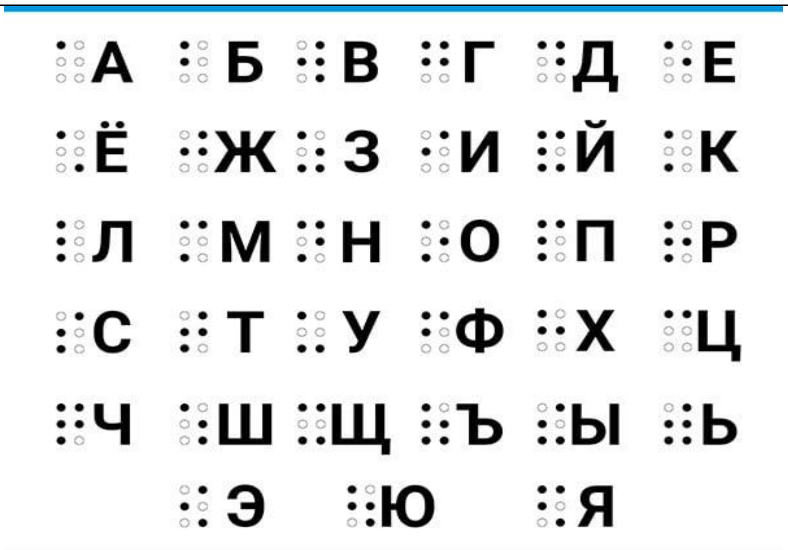 Көрүүсү начар адамдар да окуганды, жазганды үйрөнө алышат. Анын негизинде томпок алты чекит турат: чекиттердин айкалышы тамгалар менен сандарды жана ноталык белгилерди белгилейт. Кандай деп ойлойсуң, көзү азиз адамдар иштей алабы?
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору.*
Класс жетекчи	"Азиздер коому" бар, анда адамдар жалпы керектөө буюмдарын (капкактар, өчүргүчтөр, розеткалар) жасашат. - коомдун жардамы менен мындай адамдар алда канча ыңгайлуу, ишенимдүү болмок дегенге кошуласызбы?
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору.*
Класс жетекчи	Эми, мен сизге чыгарманын үзүндүсүн окуп чыгууну сунуш кылам (тактада жетишпеген сөздөр менен текст) *"Мен, жаратылыштын бул кооз ..... угам. Токойдо тоңкулдак ..... Сазда бакалар .... . Гүлдүн ичинде аары .... Чөптө чегиртке ..... ".* Маалымдама үчүн сөздөрдү оку*: бакылдайт, такылдайт, зуулдайт, чырылдайт, үндөрүн.* - Этиштерди мааниси боюнча текстке киргизгиле. Эмне болгонун үн чыгарып окуп чыккыла. Текст эмне жөнүндө? (жаратылыштын үндөрү жөнүндө).
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору.*
	Силер жана мен ушул үндөрдүн бардыгын уга алабыз, бирок муну уга албаган адамдарды - угуу мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар деп аташат. - угуу жөндөмүн жоготууга эмне алып келиши мүмкүн деп ойлойсуңар? Угуубуз жакшы болуш үчүн эмне кылышыбыз керек?
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору.*

Класс жетекчи	- Туура, катуу үндөрдөн сак болушубуз керек, суук тийгизбей, баш кийим кийүү керек, кулагыбызды курч нерселер менен чукулабаш керек, наушникти көп колдонбошубуз керек. - угуусу начар адамдар кандай жашашат?
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору*
Класс жетекчи	Туура, балдар, анткени, көчөдө алар машинелердин дабышын уга алышпайт, алыстан коркунуч жөнүндө эскерте албайсың. Алар жаңсоолор менен байланышат, бул - жаңдоо тили. Ошондуктан мындай адамдар маектешинин колун жана бетин көрүшү керек. Кээде укпаган адамдар биздин тилибизди да түшүнө алышат - Эмилия Леонгарддын атайын программасы боюнча, алар сүйлөп жаткан маектешинин оозунан сөздөрдү окуп, ал тургай сүйлөөгө үйрөтүлөт. 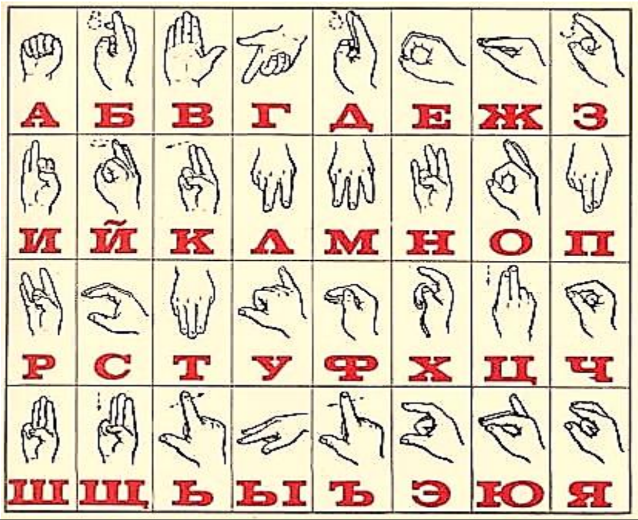
Тапшырма	- Мен силерге бир нече сөз айтам - мени түшүнүүгө аракет кылгыла. (Мугалим даярдап алган сөздөрүн шыбырап сүйлөйт) Окуучулардын бардыгы наушник же кулактарын бекем жаап отурушат.
Окуучулар	- мугалимдин айткандарын болжолдоого аракет кылышат.
Класс жетекчи	- колу же буту жок, эки колу жана буту жок, же колу-буту кожоюнуна такыр баш ийбеген адамдар бар. Буту жок адамдар көбүнчө майыптар коляскасында кыймылдашат. Алар ар дайым сырттан жардам колдонууга аргасыз болушат.

Тапшырма	- Мындай адамдарга иш жасоо канчалык кыйын экендигин сезүү, биз үчүн бир көнүгүү жардам берет. Доскага үч окуучу чыгат. Биринчиси колунун жардамысыз бут кийимин кийет. Экинчиси шоколад ачып жеши керек. Үчүнчүсү бир колунун жардамы менен боосун байлайт.
Рефлексия	- силерге бул тапшырма кыйынчылык туудурдубу? - эмне кылгыңар келди? - силерде кандай сезимдер пайда болду?
Класс жетекчи	- мындай адамдар мелдештерге катышып, бийлеп, сүрөт тартышат деп ишене аласызбы? Мэри Верди - майыптар коляскасында отурган кыз бийлегиси келген. Ал сылык-сыпаа бурулуп, кооз кыймылдарды жасоону үйрөндү. Мэри бир жолу бий сынагына катышууну чечкен, бирок анын майып экендигин уюштуруучуларга эскерткен эмес. Анын аткаруусун уктаган көрүүчүлөр байкап турушту. Мэри "бий дөңгөлөктөрү" тобун түзгөн.
Мультфильм көрүү 	**Мультфильм “Айдана” - “Лунная девочка”** **https://www.youtube.com/watch?v=dxRgtbAIXos** Башкы каарман Айдана аттуу майыптыгы бар кыз, ал алгач айылдан шаарга таланттар сынагына келет. ДМЧ адамдар үчүн шаардын архитектурасы жөнгө салынбаган көйгөйүнө туш болот. Ар түрдүү тоскоолдуктарга жана тосмолорго карабастан, Айдана кыялына ишенүү менен ал конкурста жеңишке жетет.
Класс жетекчи	Балдар, силер жашаган үйдө, көчөлөрдө, мектепте ДМЧ адамдар кандай тосмолор жана тоскоолдуктарга учурашы мүмкүн? Силердин оюңар боюнча инклюзия чөйрөсүн өнүктүрүү иш чаралардын алкагында биздин мектепте, спорт аянтыбызда эмнелерди өзгөртүү керек?
	Мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар менен мамиле түзүүдө кандай эрежелерди унутпаш керек?

	Көпчүлүк учурда ДМЧ адамга туш болгондо адашып, өзүн ыңгайсыз сезип, атүгүл байкабастык менен же этикага жатпаган сөздөр менен таарынтып алышы мүмкүн. Кээ бир ДМЧ адамдар, коомдук жайларда сырткы жардамга муктаж болушу мүмкүн. Денесинин ар кандай функциялары бузулган адамдар үчүн ар кандай категориядагы майыптар үчүн этикет эрежелери бар. **Туура кайрылуу эрежелери** Майыптар жөнүндө сүйлөшкөндө же жазганда төмөнкү сөздөрдү колдонуу сунушталат: - Майыптыгы бар адам - Ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адам - Майыптардын коляскасын колдонгон адам - Тубаса майыптык - БЦП (же башка) - Акыл-эси начар адам - Өнүгүүсү артта калган бала - Даун синдрому менен бала - Аутизм синдрому менен бала - Эпилепсия менен ооруган адам, талма оорусуна чалдыккан адамдар - Акыл-эси бузулган адамдар - Психикалык же эмоционалдык жактан жабыркаган адамдар - Көзү азиз адам. Көрүүсү начар адам - Кулагы начар уккан адам, угуу жана сүйлөөсү чектелген адам - Сүйлөө кыйынчылыгы бар адам - Очкичен адам. **ДМЧ адамдарга кайрылууда туура эмес сөздөр:** - Оорулуу, майып, начар, дефективдүү - майыптар коляскасына байланган (колясочник) - тубаса кемтик, бактысыздык - чолок, буту жок - кем акыл, жинди, "тормоз", келесоо - Даун, аутист - эпилептик - сокур, очкарик - дүлөй, дудук Майыптар, башка көптөгөн социалдык топтор сыяктуу эле, башка адамдар тарабынан аларга карата колдонулган лексикага өтө сезимтал келишет. "**туура эмес сөздөр** " деген тилкедеги айрым сөздөрдү ДМЧ адамдар түздөн-түз кемсинтүү катары кабыл алышат.

Мындай сөздөрдү эмне үчүн колдонбоону сунуштаганыбыздын себеби төмөнкү байланыштарда:

- **Коляскачан (колясочник)** - "үмүтү үзүлгөн", "чынжырланган".
- **Дүлөй, дудук -** байланыштын, контакттын мүмкүн эместиги.
- **Оорулуу** – жугуштуу ж.б.
- **Паралитик, кемтик, колсуз, бутсуз, ампутант** - оорулуу, байкуш жана аёо сезими менен байланыштырылат.
- **Мунжу, акылы кем, дебил** – жийиркенүүчүлүк.
- **Психо, талма, соо эмес, шизик** - коркуу сезимин жаратат, күтүлбөгөн, коркунуч менен байланыштуу.

ДМЧ адамдар менен баарлашууда этикеттин жалпы эрежелери бар, алар конкреттүү кырдаалдарда колдонууга сунушталат:

1. **Адамга кайрылуу:** Сүйлөшүп жатканда жардамчы же сурдокотормочуга эмес, түздөн-түз ДМЧ адамга кайрылыңыз.
2. **Кол кысуу:** ДМЧ адам менен таанышканда, колун кыймылдата албай кыйналгандар же протез колдонгондор болсо дагы оң же сол колун кысуу керек.
3. **Өзүңүздү жана башкаларды атаңыз:** көрүүсү начар же көзү азиз адам менен сүйлөшүп жатканда, өзүңүздү жана сиз менен келген адамдардын атын атаңыз.
4. **Жардам сунушу:** эгер сиз жардам сунуштасаңыз, аны кабыл алууну күтө туруңуз, андан кийин эмне кылуу керектигин сураңыз.
5. **Шайкештик жана сылыктык**: тааныш болсоңуз ДМЧ адамдарга аты-жөнү боюнча кайрылыңыз.
6. **Коляскага таянбаңыз:** майыптар коляскасына жатып же асылып туруу же анын ээсине таянуу же баштыгыңды илип коюу, ДМЧ адамды кыжырлантат. ДМЧ адамдын коляскасы – бул адамдын колдонгон буюму, кол тийгис мейкиндигинин бир бөлүгү.
7. **Эстүүлүк жана чыдамдуулук:** байланышта кыйынчылыкка туш болгон адам менен сүйлөшкөндө, аларды кунт коюп угуңуз. Чыдамдуу бол, адам фразаны өзү бүтүрүшүн күт. Аны оңдобоңуз жана ал үчүн келишим түзбөңүз.
8. **Сүйлөшүү үчүн жайгашкан жер:** майыптар коляскасын же балдакты колдонуп жаткан адам менен сүйлөшкөндө, сиздин жана алардын көздөрүнүн деңгээли бирдей болсо, анда сүйлөшүү оңой болот.

	Мүмкүн адамдар менен сүйлөшүү, эринди окуп, жарык тийип, сиз жакшы көрүнүп тургандай кылып жайгаштырыңыз, сизге эч нерсе (тамак, тамеки, кол) тоскоол болбошу үчүн аракет кылыңыз. **9. Адамдын көңүлүн буруу:** угуусу начар адамдын көңүлүн буруу үчүн, колуңузду шилтеп же далысын сылап коюңуз. Ага түз карап, так сүйлөө керек, бирок угуусу начар адамдардын бардыгы эле эринден окуй алышпайт.
Сабактын жыйынтыгы	- Балдар бүгүн биз силер менен ДМЧ адамдар жана инклюзия жөнүндө сүйлөштүк, ар кандай тапшырмаларды аткарып жатып, кээде майыптыгы бар адамдар үчүн жашоо кандай кыйын экендигин сезип калдыңыз. Мүмкүнчүлүгү чектелген балдар менен жашоо биздин дүйнөдө өзгөчө кыйын. - Мен, силерди боорукер, кайрымдуу, сабырдуу болууга чакырам. Сабактын жүрүшүндө, силердин активдүү катышып, сабактан алган маалыматтар баарыңардын жүрөгүңөргө жеткени түшүнүктүү болду. Ар бир ДМЧ адам ага толук кандуу адам катары мамилени күтөт деп кошумчалагым келет. ДМЧ адамдардын бири: "Биз кадыресе силердей эле адамбыз, бардык адамдардай элебиз, ал эми коомдун бизге болгон мамилеси бизди майып кылууда" - деген.

Класстык саат (9-11-класс)

" Азыркы дүйнөдөгү жакшылык жана кайрымдуулук"

Максат	- окуучулардын адеп-ахлактык сапаттарын жана адеп-ахлактык багыттарын калыптандыруу; - окуучулардын жакшылык жөнүндө түшүнүктөрүн өнүктүрүү, жакшы иштерди жасоого умтулууну тарбиялоо, өзүн-өзү баалоону өнүктүрүү.
Милдеттери	балдардын аң-сезиминде "жакшылык" жана "кайрымдуулук" түшүнүктөрүн калыптандыруу; окуучунун жакшылык жана анын ар бир адамдын жашоосундагы ролу жөнүндө билимин кеңейтүү; бири-бирине карата толеранттуулук, урматтоо жана боорукер мамиле сезимдерин өнүктүрүү.
Талкуу	- Бул сөздөр биздин маегибиздин темасы менен кандайча айкалышат? - Берилген сүрөттөрдөн эмнени байкадыңар?
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору*
	Боорукердик - дүлөй адам угуп, сокур көрө турган нерсе". Марк Твен - Биздин сабакта эмне жөнүндө сөз болот? (балдардын жооптору) - силер туура айтасыңар. Бүгүн биз боорукердик жана жакшылык, кайрымдуулук жөнүндө сүйлөшөбүз. **Жакшылык деген эмне?** С.И.Ожеговдун сөздүгүндө: "Жакшылык - Башкаларга жакшылык кылууга умтулуу, адамдарга жылуу мамиле кылуу". [8]
Класс жетекчи	- кимдир бирөөгө карата жаман иш жасаган учур болду беле?
	Окуучулардын жообу
Класс жетекчи	Кээде бизге болгон таарынычтан жапа чегип, бирөөнү качан таарынтып алганыбызды байкабай калабыз. Кээде орой сүйлөп алабыз. - Эмне үчүн мындай болот?
Окуучулар	*Окуучулардын жообу*
Класс жетекчи	Боорукердик .... - бул сөз эмнени билдирет ?
	Окуучулардын жообу
	- Жамандык деген эмне? С.И. Ожегов: "жамандык – жаман, зыяндуу нерсе, кайгы, бактысыздык, жагымсыздык, кыжырдануу,

	ачуулануу. Ал адамдын табиятын жана мамилесин бузат, жаман иштерди кылууга үндөйт, кастыкты күчөтөт".
Класс жетекчи	Жакшылык менен жамандык жөнүндө насыят, илгери карыя небересине бир турмуштук окуяны айтып берет: – Ар бир адамдын жүрөгүндө эки карышкырга окшош күрөш жүрөт. Бир карышкыр жамандыкты билдирет экен. Анда: көрө албастык, ичи күйдүлүк, өкүнүү, өзүмчүлдүк, амбиция, калп сезимдери басымдуулук кылат экен. Экинчиси жакшылыкты билдирет экен. Анда: тынчтык, сүйүү, үмүт, чындык, боорукердик жана берилгендик толуп турат экен.. Чоң атасынын жомогун көңүл коюп уккан небере ойлонуп, андан: “Чоң ата, акырында кайсы карышкыр жеңет?” – деп сурайт. Карыя жылмайып: “Сен баккан карышкыр ар дайым жеңишке жетет!” – деп жооп берет.
Класс жетекчи	– Кайрымдуулук – бул акча менен байланышкан, бирок акча табуу, материалдык байлыкка жетүү же амбицияны канааттандыруу менен эч кандай байланышы жок жалгыз тармак. "Жакшылык бергендердин" бир гана максаты бар: адамдарга жан аябастык менен жардам берүү. Кайрымдуулук акциялары ар кандай формада болот. Эгер силер буга чейин жашылча бакчасын отургузууга жардам берген болсоңуз же силерден көбүрөөк муктаж болгон адамга акча топтоочу банкаңды берген болсоң, анда кайрымдуулук деген эмне экендигин билесиң. Бирок, чыныгы кайрымдуулук башка адамдарга акча жана керексиз нерселерди берүү менен гана чектелбейт. Чыныгы кайрымдуулук жаман күнү бирөөгө чын жүрөктөн жылмаюу жана сүйүү менен айткан жылуу сөз менен башталат. Көрсө, бул биздин уникалдуу өзгөчөлүгүбүз – боорукердик жана боорукердик менен шартталган адамдын жан дүйнөсүнүн кадимки муктаждыгы. Биз эч ким сырттан колдоо баа бере алат, бирок бул кандай сонун – жакшы, жарык менен байланышы бар экенин түшүнүү.

Класс жетекчи	Волонтерлук деген эмне? Кыргызстанда жаштардын волонтерлук уюмдары жөнүндө эмне айта аласыңар? Бардык адамдар волонтер боло алабы? Волонтерлукка кантип өтсө болот? (*Волонтерлук жаштар уюмунун мүчөлөрүн чакырып, тааныштырса болот*)
Окуучулар	*Окуучулардын жооптору.*
Класс жетекчи	Балдар, эсиңерге сала кетейин, ДМЧ – майыптык (инвалид) деген түшүнүк эмес. Бул педагогикалык түшүнүк, ал эми" майыптык " медициналык термин. ДМЧ адамдардын статусун психологиялык-медициналык-педагогикалык комиссия (ПМПК) берет, ал эми майыптыкты медициналык-социалдык экспертизада дарыгерлер белгилейт. Баланын ДМЧ болушу мүмкүн. Мисалы, кант диабети менен ооруган балдарда. Тескерисинче: өнүгүү мүмкүнчүлүгү чектелген баланын майыптыгы жок болушу мүмкүн. **Инклюзивдик билим берүү** – бул жалпы билим берүү мектебинде атайын бөлүнгөн топто (класста) эмес, ар кандай балдарды бир класста окутуу. Инклюзивдик билим берүүнүн негизги принциби - бардык адамдар ден соолугунун чектелген кыйынчылыктарына же окуу жөндөмдүүлүгүнүн айырмачылыктарына карабастан, чогуу окуушу керек.

	«Скотт + Джулия» документалдуу фильм Скотт аттуу жигит жаракаттан улам майыптар коляскасында жүрүүгө аргасыз болот. Бир жолу Скотттун дос кызы Джулия ага Лабрадордун күчүгүн алып берет. Бул ит жигиттин көзкарандысыз болушуна кандайча жардам бергендиги жөнүндө окуя
Окуучуларга анкета сунушталат (1-тиркеме)	Анкетаны толтуруу боюнча нускама менен таанышышат. окуучулар анкетаны толтурушат **Анкеталык маалыматтарды талдоо** 1. ДМЧ адамдарга карата мамиле. 2. ДМЧ балдарга силердин колдооңор кандай болушу мүмкүн? **Анкетанын жыйынтыгы.** 1. Инклюзивдик билим берүү - бул дени сак балдарды жана ДМЧ балдарды бирге окутуу. 2. ДМЧ адамдар көбүнчө коомдон четтелүү, чөйрөдөн тышкары, толук кандуу өнүгүү жана окуу чөйрөсүнөн тышкары болушат деп божомолдошот 3. Билим алуу формалары: үй шартында, онлайн, атайын окуу жайларында. 4. Инклюзивдик билим берүүнү киргизүү үчүн мектептин архитектурасын өзгөртүү, техникалык жабдуулар менен камсыз кылуу зарыл, 5. Биздин коомдун бир бөлүгү ДМЧ адамдардын жанында окууга жана иштөөгө даяр эместиги жөнүндө тыянак чыгарышат.
Тапшырма “Күзгү”	Катышуучулар жуптарга бөлүнүп, бири-бирине туш турушат. Оюндун шарты: бири колу, башы, бүт денеси жай кыймыл кылат. Экинчиси бет маңдайында туруп анын кыймыл-аракеттерин так көчүрүү, анын "күзгү сүрөтү" болуу. Ар бир түгөй кыймылдардын татаалдыгын жана алардын темпин өз алдынча тандашат. Көнүгүү өз ара түшүнүшүүгө, чыңалууну басууга, жалгыздык жана депрессия менен күрөшүү жөндөмүн өнүктүрүүгө багытталат. Бул өспүрүмдүн аффилиативдик муктаждыгын стимулдайт: башкалар менен болуу оңой эмес, анткени сен башкаларга окшошсуң.
Талкуу	- Бул учурда кандай сезимде болдуң?

	- Оюн учурунда тапшырманы тезирээк аткаруу үчүн кандай каалоо пайда болду?
Жыйынтык:	ДМЧ адамдар силер жана мен сыяктуу эле адамдар, кээ бир жагдайларга байланыштуу алардын тигил же бул мүмкүнчүлүктөрү чектелүү. Бирок алар силер менен ойноп, ар кандай иш-чараларга катыша алышат. Биз сыртынан айырмаланабыз, бирок бирдейбиз.
Класс жетекчи	Балдар мен баарыңардын боорукердик, адамгерчилик, сезимталдык, жылуу мамиле, түшүнүү, урматтоо, сылыктык сыяктуу сапаттарга ээ, кайрымдуу болушуңарды каалайм. Бул сапаттар ДМЧ адамдарга карата чыдамдуу болууга, достошууга жана толеранттуулукка чакырам. Биздин класстык сааттын жыйынтыгында, ар бириңер доскага бирден жагымдуу сөз жазып чыккыла да, эки топко бөлүнүп, жазылган сөздөрдү колдонуп бир жагымдуу жаңы сөз ойлоп тапкыла.

ТИРКЕМЕ 1

Мектеп окуучулары үчүн анкета

Урматтуу балдар!

"Заманбап мектепте Инклюзивдик билим берүү мүмкүнбү..."

Туура деп эсептеген жоопту тандаңыз…

1. ДМЧ балдардын силерден айырмасы барбы?
а) алар өзгөчө балдар жана алар атайын мектептерде билим алуусу туура.
б) Алар, негизинен, менден эч айырмасы жок

2. Мектебиңерде ДМЧ окуучулар окуйбу?
а) Алар мени кызыктырбайт, мага баары бир
б) ооба, ДМЧ балдар окуйт.

3. Көчөдөн майып баланы көрсөң…
а) мага баары бир, аларга көңүл бурбайм деле
б) ооба, көрсөм, аларга боорум ооруйт

4. Майып балдарга жардам берүү үчүн акцияларга…
а) мен катышпайм, аларга мамлекет жардам бериши керек
б) Мен аларга жардам берүүгө мүмкүнчүлүк издейм, иш чарага катышам.

6. ДМЧ балдар жалпы билим берүү мектептеринде окуй алышат, деген сөз менен макул боло аласызбы?
а) Жок, каршымын. Аларга атайын адистер, педагогдор жана жардамчыла иштеген атайын мектеп-интернаттарда билим алуусу туура болот.
б) Албетте, бардык балдардын жалпы билим берүү мектептеринде билим алууга укугу бар.

7. Биздин класска ДМЧ баланын келишине ....
а) каршымын
б) каршы эмесмин

Мектеп окуучулары үчүн анкета

Урматтуу балдар!

Суроолорго жооп берүүңүздөрдү суранабыз. Анкета анонимдүү түрдө толтурулат. Жыйынтыктар жалпы формада колдонулат.

1. Инклюзивдик билим берүү жөнүндө билесизби?

А) ооба □

Б) жок □

2. Силердин класска ДМЧ окуучу келсе, жакшы кабыл аласыңарбы?

А) ооба, ар бир баланын окууга укугу бар □

Б) жок, майып балдар атайын мектепте окушу керек □

3. Дени сак балдар майып балдар менен бирге чогуу окуу мүмкүнбү?

а) ооба, балдар боорукер болуп, башкаларга жардам берүүнү үйрөнүшөт □

б) жок, майып балдар оздөрүн кем сезишет □

4. ДМЧ бала менен дос болуу оңойбу?

А) ооба, биз баарыбыз бирдейбиз □

Б) жок □

5. Жалгыздык менен жабыркаган учурлар болду беле?

А) ооба □

Б) жок □

6. Мектепте буллинг, рэкетке кабылдың беле?

А) ооба □

Б) жок □

КОРУТУНДУ

"Силердин мектепте Инклюзивдик билим берүү мүмкүнбү..." деген анкетанын жыйынтыгы боюнча төмөнкү тыянактарды чыгарууга мүмкүн болду:

1

№	**Суроолор**	**Ооба// макул**	**Жок// каршы**
1.	**ДМЧ балдардын силерден айырмасы барбы?**		
2.	**Мектебиңерде ДМЧ окуучулар окуйбу?**		
3.	**Көчөдөн майып баланы көрсөң…**		
4.	**Майып балдарга жардам берүү үчүн акцияларга…**		
5.	**ДМЧ балдар жалпы билим берүү мектептеринде окуй алышат, деген сөз менен макул боло аласызбы?**		
6.	**Биздин класста ДМЧ баланын келишине ....**		

2

№	**Суроолор**	**Ооба**	**Жок**
1.	Инклюзивдик билим берүү жөнүндө билесизби?		
2.	Силердин класска ДМЧ окуучу келсе, жакшы кабыл аласыңарбы?		
3.	Дени сак балдар ДМЧ балдар менен бирге чогуу окуу мүмкүнбү?		
4.	ДМЧ бала менен дос болуу оңойбу?		
5.	Жалгыздык менен жабыркаган учурлар болду беле?		
6.	Мектепте буллинг, рэкетке кабылдың беле?		

ТИРКЕМЕ 2

ДМЧ балдар жөнүндө сунушталган мультфильмдер жана кинофильмдер:

1. Мультфильм “Луи” (Франция, 2014)
2. Мультфильм “Дима” (Россия)
3. Мультфильм “Скарлетт”
4. Мультфильм “Тамара” https://www.youtube.com/watch?v=YxfxRNZAAws&list=PL9qgL-vuww2HDI-DXNuR9-t9c-FcJLQf0&index=1
5. Мулфильм “Жип” - “Веревки” режиссёру Педро Солистин (Испания)
6. Мультфильм “Айдана” - “Лунная девочка” (Кыргызстан)
7. Мультфильм «Мой братик с луны” режиссёру Фредерик Филибер (Франция)
8. Мультфильм “Белек” – “Подарок” (Германия 2014)
9. Мультфильм “Вне зрения” htt”ps://www.youtube.com/watch?v=4cuCdIchT7A&list=PL9qgL-vuww2HDI-DXNuR9-t9c-FcJLQf0&index=4
10. Мультфильм “Секрет Маэла” https://www.youtube.com/watch?v=DnGk1oUSy2I&list=PL9qgL-vuww2HDI-DXNuR9-t9c-FcJLQf0&index=6
11. «Стивен Хокинг Ааламы” – “Вселенная Стивена Хокинга» (2014) Режиссёру Джеймс Марш.
12. “Асман океан” - “Океан небес” (2010) Режиссеру Сюэ Сяолу (Кытай)
13. “Жердеги жылдыздар” - “Звездочки на земеле” режиссёру Аамира Хана (Индия)

Мугалимге сунушталган жыйнактар:

1. «Инклюзивдик жана атайын билим берүү долбоорунун чегинде даярдалган терминдердин сөздүгү» /Словарь-справочник терминов инклюзивного и специального образования»/ составители Амерханова С.А., Тогузбаева Н.М., Мамбетова С.С., Дунганова Дж. Э. – Бишкек, 2021. – 101 с.

2. Ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген балдары бар ата-энелердин укуктары жана милдеттери (ченемдик укуктук актылар) / А.А. Аземова, Э. А. Супатаева. - Бишкек: КББА, 2022. - 48 б.

Пайдаланган адабияттар жана булактар:

1. Инклюзивдик жана атайын билим берүүдөгү маалымат сөздүгү
2. https://www.alc.kg/bulling-zhana-zombuluk/
3. *№803 23-март -29-март, 2018-ж.***Чолпон Узакбаева** https://www.super.kg/article/show/44127
4. https://uchitelya.com/pedagogika/115393-klassnyy-chas-odinochestvo-beda-ili-vina-8-klass.html
5. Кененирээк "Бор": https://mel.fm/deti/shkolniki/2187053-down_syndrome
6. Обучение чтению в инклюзивной среде 2020г. ОФ "Будущее страны.
7. Кыргызстанда "Интеракт" волонтерлук жаштар уюмунун сүрөттөрү колдонулду.
8. *https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=6758*
9. *Булак: https://rosuchebnik.ru/material/klassnyy-chas-na-temu-dobro-i-blagotvoritelnost-v-sovremennom-mire-15511/*
10. *https://rosuchebnik.ru/material/klassnyy-chas-na-temu-dobro-i-blagotvoritelnost-v-sovremennom-mire-15511/*
11. https://trends.rbc.ru/trends/social/5e976d389a7947815b5096bf)